

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PREDMET MAKRADULI PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE

(Predstavke br. 64659/11 i 24133/13)

PRESUDA

STRAZBUR

19. jul 2018. godine

PRAVOSNAŽNO

19.10.2018. godine

Ova presuda je postala pravosnažna na osnovu člana 44 stav 2 Konvencije. Može biti redaktorski izmijenjena.

U predmetu Makraduli protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Evropski sud za ljudska prava (Prvo odjeljenje), zasijedajući u vijeću u sastavu:

Linos-Alexandre Sicilianos, *predsjednik*,
Kristina Pardalos,
Aleš Pejchal,
Krzysztof Wojtyczek,
Armen Harutyunyan,
Pauliine Koskelo,
Tim Eicke, *sudije*,
i Abel Campos, *sekretar Odjeljenja*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost, održanog 23. januara i 19. juna 2018. godine, donosi sljedeću presudu, koja je usvojena drugospomenutog dana:

POSTUPAK

1. Predmet je pokrenut sa dvije predstavke (br. 64659/11 i 24133/13) protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, koje je Sudu na osnovu člana 34 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Konvencija”) podnio državljani Makedonije, gđin Jani Makraduli („podnosilac predstavke”), 30. septembra 2011. godine, odnosno 1. aprila 2013. godine.
2. Podnosioca predstavke je zastupala gđa S. Joshevska, advokat iz Skoplja. Makedonsku vladu („Vlada”) zastupao je njihov bivši zastupnik K. Bogdanov, kojeg je naslijedila sadašnja zastupnica gđa D. Donova.
3. Jovan Ilievski, sudija izabran u odnosu na Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju, nije bio u mogućnosti da učestvuje u vijećanju u predmetu (pravilo 28 Poslovnika Suda). Predsjednik Vijeća je 10. oktobra 2017. godine odlučio da imenuje gđin Tima Eicke da učestvuje u vijećanju u svojstvu *ad hoc* sudije (pravilo 29).
4. Podnosilac predstavke je naveo da je njegova krivična osuda zbog klevete povrijedila njegovo pravo na slobodu izražavanja.
5. Žalba je dostavljena Vladi 12. maja 2015. godine.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Osnovne informacije o predmetu

6. Podnosilac predstavke rođen je 1965. godine i živi u Skoplju. U vrijeme događaja bio je potpredsjednik opozicione stranke SDSM i poslanik. Ovi podnesci odnose se na krivični postupak za klevetu koji je protiv podnosioca predstavke pokrenuo gđin S.M, koji je tada bio visoki član tada vladajuće političke stranke i istovremeno rukovodilac Agencije za bezbjednost i kontraobavještajne poslove („Agencija”). Prema Zakonu o unutrašnjim poslovima (čl. 24 i 25), rukovodioca Agencije imenuje Vlada i on je odgovoran Vladi i resornom ministru. Sporni postupak ticao se izjava koje je podnosilac predstavke dao na konferencijama za štampu održanim u sjedištu njegove političke stranke.

B. Predstavka br. 64659/11

1. Konferencija za štampu SDSM-a i izjava podnosioca predstavke

7. Podnosilac predstavke je 14. decembra 2007. godine održao konferenciju za štampu koja je emitovana u glavnom informativnom programu televizijske stanice „A1”, koja je u to vrijeme imala nacionalnu pokrivenost i bila najpopularnija televizijska stanica. Relevantni dio izjave podnosioca predstavke na konferenciji za štampu glasi:

„Tokom godinu i po koliko je formalno bio rukovodilac Bezbjednosno-kontraobavještajne agencije i praktično šef policije, da li je M. (prezime tužioca) zloupotrijebio svoja ovlašćenja kako bi uticao na makedonsku berzu i imao blagovremene informacije koje mu omogućavaju da ostvari dobit? Ima li istine u glasinama (*гласини*) koje su postale jače, da se policijska oprema za prisluškivanje zloupotrebljava za trgovanje na berzi? ...”

8. Podnosilac predstavke je dostavio transkript emitovanog sadržaja, koji je takođe pogledan na suđenju (vidjeti stav 11 u daljem tekstu). Pored informacija opisanih u tekstu iznad, transkriptom je obuhvaćen jedan novinar koji je naveo da je politička stranka podnosioca predstavke pitala

rukovodioca Uprave za javne prihode da li je gđin S.M. platio porez na svoju imovinu, čija je vrijednost procijenjena na nekoliko miliona eura (EUR). U istom programu je takođe emitovan odgovor gđin

S.M, koji je negirao navode i rekao da je dotični novac prebačen tuženoj državi sa stranog bankovnog računa. Transkript emisije objavljen je na internetskoj stranici TV stanice istog dana pod naslovom: „SDSM: M. je protivpravno koristio opremu za prisluškivanje”.

9. Podnosilac predstavke je dostavio članke objavljene narednih dana na internetskoj stranici TV stanice, koji su opisivali naknadnu razmjenu komentara i odgovora između podnosioca predstavke i njegove političke stranke, s jedne strane, i različitih državnih institucija, s druge strane. U člancima je navedeno da je politička stranka podnosioca predstavke zatražila od relevantnih institucija da istraže porijeklo imovine gđin S.M. i da je Ministarstvo unutrašnjih poslova zatražilo od nje da podnese sve dokaze u prilog svojim navodima.

2. Krivični postupak protiv podnosioca predstavke

10. Gđin S.M. je 1. februara 2008. godine pokrenuo privatni krivični postupak kojim je podnosioca predstavke optužio za klevetu, koja je tada bila kažnjiva na osnovu člana 172 stav 1 Krivičnog zakonika. Tvrdio je da izjava podnosioca predstavke na konferenciji za štampu (vidjeti stav 7 u tekstu iznad) sadrži klevetničke navode o njemu. Podnosilac predstavke nije dostavio nikakve komentare u odgovoru.

11. Prvostepeni sud u Skoplju („prvostepeni sud”) zakazao je dvanaest ročišta. Podnosilac predstavke, koji je imao zakonskog zastupnika, nije lično prisustvovao nijednom od zakazanih ročišta. Nekoliko ročišta je odloženo zbog rada podnosioca predstavke u Sobranju. Na suđenju je Sud saslušao gđin S.M. i dobio je audio i video snimke programa na TV stanici „A1”. Relevantni dio transkripta sa ročišta od 24. marta 2009. godine, kada je Sud pregledao taj materijal, glasi kako slijedi:

„... Sud gleda ... video i audio snimak informativnog programa emitovanog na TV stanici „A1” 14. decembra 2007. godine, na kojem je ... fotografija tužioca S.M. i glas novinara koji navodi sljedeće:

„(SDSM) pita da li je rukovodilac (Agencije), S.M, zaradio stotine hiljada eura zloupotrebom policijske opreme za prisluškivanje za trgovanje na berzi. Njihove sumnje su zasnovane na izvještaju o imovini i prihodima (*анкетен лист*), koji je S.M. podnio prije pola godine, u kojem je naveo da posjeduje akcije u vrijednosti od 300.000 EUR. SDSM pita da li je M. stekao bilo koji dio te imovine tokom devet mjeseci kada je bio na funkciji bez podnošenja izvještaja i da li je to bio razlog njegovog propusta da podnese izvještaj u prvih devet mjeseci svog mandata”.

Na snimku se dalje vidi fotografija [podnosioca predstavke] na govornici ispred logoa SDMS-a i navodi da [izjava opisana u stav 7 u tekstu iznad] ...

Video materijal se nastavlja sa komentarom novinara koji glasi:

„S.M. je odgovorio na navode SDSM-a rekavši da je dotični novac povezan sa legitimnim poslom koji je imao u inostranstvu” i dalje se nastavlja sa izjavom tužioca ...”

12. Odbrana nije dostavila nikakve dokaze (uključujući dokaze opisane u st. 8 i 9 u tekstu iznad). U završnim napomenama, advokat podnosioca predstavke je naveo da je podnosilac predstavke dao osporenu izjavu u upitnom obliku i kao potpredsjednik opozicione političke stranke, čija je uloga da izrazi bojazni u vezi sa radom državnih zvaničnika i da procjenjuje njihov rad.

13. Prvostepeni sud je 3. novembra 2009. godine kao sudija pojedinac (sudija V.M.), proglasio podnosioca predstavke krivim za klevetu i izrekao mu novčanu kaznu u iznosu od 1.500 EUR ili sedamdeset pet dana zatvora ukoliko je ne plati. Takođe mu je naloženo da plati sudske takse od 30 EUR i dodatnih 230 EUR za troškove gđin S.M. Sud je dalje presudio da se izreka presude objavi na račun podnosioca predstavke u informativnom programu televizije „A1”. Relevantni djelovi presude glase:

„... Okrivljeni je potpredsjednik SDSM-a ...

... [podnosilac predstavke] je rekao [riječi opisane u stav 7 u tekstu iznad] s govornice iza koje je bio logo SDMS-a ...

... izjava ... mora da sadrži određene činjenice i ... bude neistinita ... Činjenica da je ono što je ... rečeno ili šireno neistinito, predstavlja suštinu krivičnog djela klevete. Shodno tome, oštećena strana nije dužna da dokazuje da je klevetnička izjava neistinita, već je okrivljeni dužan da dokaže (istinitost) onoga što je rečeno ...

... na osnovu dostupnog audio i video materijala, Sud nalazi da je [podnosilac predstavke] dao izjave o [gđinu S.M.] u obliku koji može da uvjeri običnog gledaoca ... da su istinite ...

... Sud ne poriče da se državnim zvaničnicima mogu postavljati pitanja i od njih tražiti odgovori ... Istina je da svaka osoba, uključujući člana političke stranke, kao i [podnosioca predstavke], ima pravo da postavlja pitanja od javnog interesa, da kritikuje rad Vlade i izražava bojazni u pogledu nekoga ko je na najvišoj funkciji u izvršnoj vlasti. To čini oštećenog „legitimnom metom” konstruktivne kritike i javne diskusije, ali ne i izjave i tvrdnje koje nemaju činjeničnu osnovu, kao u ovom slučaju.

... Sud ne može da prihvati, kao suprotnu dokazima, odbranu [podnosioca predstavke] da su navodi dati u upitnom obliku (u pokušaju) da se dobije odgovor od oštećenog kao državnog zvaničnika. (S obzirom na) način na koji je podnosilac predstavke iznio svoje navode i druge okolnosti, Sud je utvrdio da su navodi [podnosioca predstavke] neistiniti i (predstavljaju) tvrdnju iznesenu u upitnom obliku, što je imalo značajni uticaj na ugled i dostojanstvo tužioca. Odbrana se ne može osloniti na član 176 Krivičnog zakonika i (tvrditi) da je (osporeni) iskaz trebao da se razmotri u kontekstu pozicije koju je imao, odnosno potpredsjednika opozicione stranke. Taj status mu ne daje pravo da izražava ili širi neistinite navode koji su štetni za ugled i dostojanstvo treće strane. ... Sud smatra da je činjenica da je [podnosilac predstavke] već bio pravosnažno osuđen za isto krivično djelo otežavajući faktor ...”

14. Apelacioni sud u Skoplju je 11. maja 2010. godine u tročlanom vijeću sastavljenom od sudija M.S, L.I.Sh. i S.K, potvrdio presudu prvostepenog suda, ne nalazeći osnovu za odstupanje od utvrđenih činjenica i obrazloženja.

15. Na osnovu zakonskih izmjena iz novembra 2012. godine, 12. februara 2013. godine (vidjeti stav 36 u daljem tekstu), prvostepeni sud je obustavio izvršenje (*се запора постапката за извршување на санкција*) sankcije (novčane kazne) izrečene podnosiocu predstavke.

16. Podnosilac predstavke je platio troškove krivičnog postupka gđin S.M. Nije platio sudske takse i nije objavio presudu prvostepenog suda preko A1, koji je prestao da postoji 2011. godine.

3. Odluka Ustavnog suda

17. Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu Ustavnom sudu u kojoj se žalio da je njegova osuda povrijedila njegovo pravo na slobodu izražavanja. Ponovio je svoje argumente da je kažnjen za pitanje koje je postavio na konferenciji za štampu koja je održana u ime njegove političke stranke. Pitanje je bilo upućeno javnosti i zasnovano na informacijama o sumnjivim nepravilnostima u radu državnog zvaničnika koje su dostavljene njegovoj političkoj stranci. Cilj je bio da se stimuliše javna diskusija o tome da li je zvaničnik revnosno obavljao svoju službenu dužnost.

18. Odlukom od 23. februara 2011. godine (dostavljena podnosiocu predstavke 30. marta 2011. godine), Ustavni sud je većinom odbacio žalbu podnosioca predstavke. Napomenuo je da on nije prisustvovao nijednom od zakazanih ročišta i zaključio da sloboda izražavanja nije apsolutna i da se može ograničiti u skladu sa zakonom. S tim u vezi, pozvao se na član 172 Krivičnog zakonika, kojim se kažnjava širenje neistinitih informacija koje bi mogle da utiču na ugled i dostojanstvo trećeg lica. Sud je dalje zaključio da:

„Način na koji je [podnosilac predstavke] javno izrazio svoje mišljenje (*мислење*) u vezi sa obavljanjem javnih dužnosti od strane javnog zvaničnika (u upitnom obliku, kao član opozicione političke stranke, sa govornice (*говорница*) političke stranke, posljedice njegovog javnog djelovanja ...), bez pokušaja da se dokaže istinitost njegovog pitanja ili izjave, uzeto u cjelini, predstavlja radnju koja samo izgleda kao da potpada pod djelokrug slobode ubjeđenja, savjesti, mišljenja i javnog izražavanja misli, ali u suštini utiče na ugled i dostojanstvo građanina koji u to vrijeme vrši tu javnu funkciju i krši te vrijednosti. Shodno tome, izjava je izgubila attribute slobode (misli i javnog izražavanja misli) i (predstavlja) zloupotrebu (te slobode).”

4. Ostale informacije

19. U komentarima dostavljenim kao odgovor na zapažanja Vlade (novembar 2015.godine), podnosilac predstavke je obavijestio Sud da je gđin S.M. protiv njega nakon što je osuđen pokrenuo građanski postupak za naknadu nematerijalne štete. Tužbeni zahtjev je razmatran na tri nivoa nadležnosti. Pravosnažnom sudskom odlukom od 9. aprila 2014. godine, podnosiocu predstavke je naloženo da isplati 550.000 makedonskih denara (MKD) plus kamatu po osnovu nematerijalne štete i 46.180 MKD za troškove suđenja gđin S.M. u postupku za naknadu štete.

C. Predstavka br. 24133/13

1. Konferencija za štampu SDSM-a i izjava podnosioca predstavke

20. Podnosilac predstavke je 9. septembra 2007. godine održao konferenciju za štampu u prostorijama SDSM-a u vezi sa javnom prodajom građevinskog zemljišta u državnom vlasništvu u centru Skoplja, gdje je planirana izgradnja hotela. Emitovana je na lokalnim televizijskim vijestima. Prema transkriptu čitave konferencije za štampu (dokaz nije podnesen krivičnim sudovima), podnosilac predstavke je predstavio predmetne događaje i informacije dobijene od državnih organa u vezi sa predmetnom prodajom. On je dalje detaljno opisao zaključke istraživanja koje je sprovedla njegova politička stranka, a koji ukazuju da je izabrana kompanija osnovana u tuženoj državi na istoj adresi kao i „O. Holding” (lokalna kompanija) i da je dijelom u vlasništvu kompanije koja je imala poslovne veze sa „O. Holdingom”. S tim u vezi, on je tvrdio da je posao sklopljen tako da „zemljište bude dato osobama koje imaju bliske porodične ili stranačke veze” sa premijerom. Kako je opisano u presudi prvostepenog suda (vidjeti u daljem tekstu), podnosilac predstavke je izjavio da:

„Atraktivna lokacija iza tržnog centra „Ramstor”, planirana za izgradnju hotela, dodijeljena je kompaniji iza koje stoji (*зад која стои*) „O. Holding” ... Nakon otkrića ovog mega skandala, najveća dilema je da li nagradu Oskar za najkorumpiranijeg političara treba dati premijeru ili njegovim rođacima? Onima koji su dogovorili ili onima koji su izvršili posao?”

21. Saopštenjem za štampu koje nosi isti datum (9. septembar 2007. godine) poslatim „u vezi sa konferencijom za štampu koju je održao SDSM i kako bi se javnosti pružile objektivne i tačne informacije”, Ministarstvo saobraćaja i komunikacija je informisalo medije o postupku i odabranoj kompaniji.

22. Odgovarajući na zahtjev za informacijama, SDSM je 1. oktobra 2007. godine obavijestila državnog tužioca o odabranoj kompaniji (registrovana je na istoj adresi kao i „O. Holding” i njen menadžer je bivši zaposleni u „O. Holdingu”), uz navođenje da nije ispunila zahtjeve prodaje. Dalje je zatražila da državni tužilac istraži da li je transakcija bila u skladu sa Zakonom o spriječavanju korupcije.

2. Krivični postupak zbog klevete protiv podnosioca predstavke

23. Gđin S.M. je 19. septembra 2007. godine podnio privatne krivične prijave, optužujući podnosioca predstavke da je iznio (vidjeti stav 20 u tekstu iznad) klevetničke navode o njemu. On je negirao da je imao bilo kakvu vezu, privatnu ili profesionalnu, s javnom prodajom zemljišta. Takođe nije potpisao kupoprodajni ugovor sa odabranom kompanijom. Podnosilac predstavke nije dostavio nikakve komentare u odgovoru.

24. Prvostepeni sud je zakazao sedamnaest ročišta. Podnosioca predstavke je zastupao advokat, ali nije lično prisustvovao nijednom od zakazanih ročišta. Neka od zakazanih ročišta su odložena jer sudski izvršitelj nije uspio da uruči pozive podnosiocu predstavke. Na suđenju je Sud saslušao gđin S.M. i pogledao audio i video materijal televizijskog izvještaja o izjavi podnosioca predstavke. Odbrana nije dostavila nikakve dokaze, čak ni informacije koje su dostavljene državnom tužiocu (vidjeti stav 22 u tekstu iznad).

25. Nakon jednog vraćanja na ponovno suđenje, prvostepeni sud, kao sudija pojedinac (sudija D.G.I), osudio je podnosioca predstavke zbog klevete 23. februara 2011. godine. Izrečena mu je novčana kazna u iznosu od 1.000 EUR, uz sto dana zatvora u slučaju neplaćanja kazne, naređeno mu je da plati sudsku taksu od 30 EUR i još 375 EUR za troškove suđenja gđin S.M. Oslanjajući se na svjedočenje gđin S.M, sud je zaključio da su se navodi podnosioca predstavke ticali gđin S.M, bez obzira na činjenicu da nije bio identifikovan po imenu. To je zato što je podnosilac predstavke ranije davao neistinite izjave o gđinu S.M. i često ga je nazivao „premijerov rođak”. Gđin S.M. je priznao da je imao kontakte sa menadžerima „O. Holdinga”, iako je to bilo u prijateljskom svojstvu. Sa njima nije sarađivao u poslovnom smislu, niti je na bilo koji način bio uključen u izgradnju hotela.

26. Relevantni djelovi presude prvostepenog suda glase kako slijedi:

„... Sud smatra ... da [izjava podnosioca predstavke opisana u stav 20 u tekstu iznad] može da ima značajni uticaj na ugled i dostojanstvo tužioca ... budući da je on nosilac javne funkcije i (takve) izjave se šire brzo i agresivno u javnosti.

To što tužilac nije bio identifikovan punim imenom od strane [podnosioca predstavke] nije relevantno zato što relevantne okolnosti jasno i neupitno ukazuju na to da se stvar ticala [gđin S.M.]. Štaviše, voditelj vijesti je identifikovao tužioca po njegovom prezimenu.

... Tvrdnja [podnosioca predstavke], (koju je dao) kao potpredsjednik političke stranke, sadržala je neistinite navode o tome da je tužilac podložan povredi svoje časti i ugleda ... [Predmetna izjava] nije bila potkrijepljena nikakvim dokazima, budući da privatni tužilac, kao rukovodilac Agencije,

nema nadležnost da učestvuje u javnoj prodaji državnog zemljišta, a okrivljeni nije dostavio nikakav dokaz da je [gđin S.M.] privatno učestvovao u predmetnoj prodajnoj transakciji ... „

27. Tročlano vijeće (sudije Z.N, L.I.Sh i G.S) Apelacionog suda u Skoplju odbacilo je 18. maja 2011. godine žalbu podnosioca predstavke, u kojoj se žalio, između ostalog, da tužilac nije bio identifikovan u njegovoj izjavi, koja je data u upitnom obliku i u političkom kontekstu i shodno tome, nije kažnjiva, kao što je navedeno u članu 176 Krivičnog zakonika (vidjeti stav 34 u daljem tekstu). Sud je potvrdio presudu prvostepenog suda, utvrdivši da je podnosilac predstavke dao neistinitu tvrdnju (*тврђење со невинина содржина*) o tužiocu. Dalje je nastavljeno:

„Zakonska je pretpostavka da činjenična izjava koja šteti časti i ugledu treće strane nije tačna. Stoga, teret dokazivanja leži na okrivljenom, koji treba da dokaže da je tvrdnja istinita. Prema tome, od [podnosioca predstavke] je traženo da dokaže da je njegova izjava istinita, što nije slučaj ... Sadržaj izjave, vrijeme, mjesto i način na koji je data, podrazumijevaju da je bila ozbiljna i da je mogla objektivno da stvori percepciju u svijestima trećih strana o određenim činjenicama. Ovaj Sud smatra [izjavu] klevetničkom, jer bi činjenična tvrdnja sadržana u njoj mogla objektivno da utiče na ugled i dostojanstvo privatnog tužioca.”

28. Prvostepeni sud je 12. februara 2013. godine obustavio izvršenje novčane kazne koju je izrekao (vidjeti stav 36 u daljem tekstu). Podnosilac predstavke je platio sudske troškove i troškove suđenja gđin S.M, koji nije tražio naknadu štete u vezi s ovom krivičnom osudom za klevetu.

3. Postupak pred Ustavnim sudom

29. Podnosilac predstavke je podnio ustavnu žalbu Ustavnom sudu u kojoj je tvrdio da je kao predstavnik političke stranke dužan da iznese na vidjelo informacije koje su mu predstavljene. On nije dao činjeničnu izjavu već je postavio pitanje u vezi sa navodima o korupciji.

30. Odlukom od 12. septembra 2012. godine (dostavljena podnosiocu predstavke 1. oktobra 2012. godine), Ustavni sud je jednoglasno odbacio ustavnu žalbu podnosioca predstavke za zaštitu prava na slobodu izražavanja. Sud je zaključio da:

„U konkretnom slučaju, Sud je ... kaznio [podnosioca predstavke] ... kao neophodnu mjeru za zaštitu ugleda, dostojanstva i autoriteta druge osobe. To je bilo zato što se [podnosilac predstavke], oslanjajući se na slobodu javnog izražavanja, umiješao u zaštićeno pravo druge osobe, odnosno gđin S.M. ...

[Podnosilac predstavke] je poslanik i potpredsjednik SDSM-a, a on je dao izjavu u sjedištu SDSM-a (da je izjava data u Skupštini, on bi uživao imunitet i privatne tužbe ne bi bile moguće). Iako je sloboda izražavanja važna za sve, naročito je važna za predstavnike naroda ... Prema tome, miješanje u slobodu izražavanja poslanika zahtijeva temeljno ispitivanje od strane Suda.

Mora se obaviti analiza ... da li osuda i kazna (podnosioca predstavke) predstavljaju opravdano ograničenje njegovih prava i sloboda ... odnosno, da li su sudovi pronašli pravičnu ravnotežu između potrebe da se zaštite ugled i dostojanstvo oštećenog i sloboda javnog izražavanja [podnosioca predstavke]. Sloboda političke diskusije nije apsolutne prirode ... Sud primijećuje da se sporna izjava odnosi na javnu prodaju građevinskog zemljišta u državnom vlasništvu ... i treba je razmatrati u kontekstu diskusije o pitanju od javnog interesa, koja je naročito bilo od primarnog političkog interesa ...

Sud smatra da je istinitost izjave ... bila od primarne važnosti za Sudove. Ovi Sudovi ... su utvrdili da izjava [podnosioca predstavke] nije bila istinita ili da nije bilo dokaza koji bi dokazali suprotno.

... Sud ima pravo i dužnost da procijeni da li su Sudovi omogućili [podnosiocu predstavke] da dokaže istinitost (njegove) izjave. S tim u vezi, Sud zaključuje da je [podnosilac predstavke] imao mogućnost, tokom cijelog postupka, da izvede dokaze o istinitosti svoje izjave. U nedostatku dokaza koji bi potvrdili istinitost (izjave) ili postojanje jake osnove da se ista smatra istinitom, Sud mora da prihvati zaključke Sudova da je izjava neistinita.

Uprkos činjenici da je izjava dio javne diskusije, postavlja se pitanje da li je (ona) ... imala bilo kakav uticaj ili bila relevantna za javnost kao doprinos boljem razumijevanju pitanja koje je predmet javne diskusije ...

Način na koji je (podnosilac predstavke) javno izrazio svoje mišljenje (*мислење*) u vezi sa obavljanjem javne funkcije od strane javnog zvaničnika (u upitnom obliku, kao član opozicione stranke, sa govornice (*говорница*) političke stranke, posljedice njegovog javnog djelovanja ...) bez nastojanja da dokaže istinitost svog pitanja ili izjave, uzet u cjelini, predstavlja radnju koja samo izgleda da potpada pod djelokrug slobode uvjerenja, savjesti, mišljenja i javnog izražavanja misli, ali u suštini utiče na ugled i dostojanstvo građanina koji u to vrijeme ima javnu funkciju i krši te vrijednosti. Shodno tome, izjava je izgubila attribute slobode (misli i javnog izražavanja misli) i (predstavlja) zloupotrebu (te slobode).”

D. Ostale informacije

31. Presudom od 20. maja 2008. godine, prvostepeni sud, kao sudija pojedinac (sudija D.G.I), proglasio je podnosioca predstavke krivim za klevetničke navode o tadašnjem ministru za saobraćaj i komunikacije u vezi sa javnom prodajom istog državnog zemljišta prema predavci br. 24133/13 iz teksta iznad. Podnosilac predstavke je osuđen i kažnjen sa 1.000 EUR za sljedeću izjavu, koja je data na konferenciji za štampu 12. septembra 2007. godine u prostorijama njegove političke stranke:

„... prodajom zemljišta kompaniji koja ne ispunjava (zakonske) uslove, ministar J. očigledno je počinio krivično djelo - zloupotreba položaja. Stoga očekujemo da državni tužilac odmah podigne optužnicu”.

32. Kao što je objašnjeno u presudi, Sud je utvrdio da je, kada je podnosilac predstavke dao izjavu, postupak javne prodaje zemljišta još uvijek bio u toku, odnosno da relevantna stalna komisija u okviru Ministarstva još ministru nije podnijela svoj predlog o tome ko je najbolji ponuđač. Ministar je zatim dao zemljište najboljem ponuđaču u decembru 2007. godine. Osim toga, nekoliko institucija, koje su ispitivale rad komisije, nijesu pronašle bilo kakve nepravilnosti. Sud nije prihvatio odbranu podnosioca predstavke (on nije prisustvovao nijednom od zakazanih ročišta) da je njegova izjava bila izraz osnovane sumnje u pogledu javne prodaje zemljišta. Sud je odbio sljedeće zahtjeve odbrane: da se ispita član stalne komisije; da prihvati zapisnike sa sastanaka komisije kao dokaze u vezi sa javnom prodajom; i da razmotri informacije od državnog tužioca o radu komisije. Sud je zaključio da se predloženi dokazi odnose na rad komisije, koji nije bio predmet postupka. Tročlano sudsko vijeće Apelacionog suda u Skoplju (sudije M.S., L.I.Sh. i V.Dz.) potvrdilo je presudu nižeg suda. Oba Suda su smatrala da je podnosilac predstavke dao izjavu u svoje ime, a ne u ime svoje političke stranke.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Krivični zakonik

33. Prema članu 172 st. 1, 2 i 4 Krivičnog zakonika, svaka osoba koja širi lažne navode o drugom licu mogla bi biti podvrgnuta novčanoj kazni ili kazni od šest mjeseci zatvora. Djela klevete počinjena u javnosti ili putem medija bila su kažnjiva novčanom kaznom i kaznom do jedne godine zatvora. Okrivljeni ne bi odgovarao za klevetu da je dokazao istinitost svoje izjave ili postojanje opravdanih razloga za uvjerenje u istinitost onoga što je rečeno ili šireno.
34. Član 176 stav 1 predviđa da se lice koje je iznijelo klevetničke navode o drugoj osobi vršeći, između ostalog, političke aktivnosti, ne smatra odgovornim ako način izražavanja ili druge okolnosti ne podrazumijevaju umišljaj okrivljenog.
35. Prema članu 184 stav 1, kleveta iz člana 172 bila je podložna privatnom krivičnom gonjenju.
36. U očekivanju stupanja na snagu Zakona o građanskoj odgovornosti za uvredu i klevetu (vidjeti stav 37 u daljem tekstu), čl. 172, 176 i 184 Krivičnog zakonika nijesu bili na snazi od 21. novembra 2012. godine (Službeni list br. 142/2012, 13. novembar 2012. godine).

B. Zakon o građanskoj odgovornosti za uvredu i klevetu (Službeni list br. 143/2012, 14. novembar 2012. godine, stupio na snagu 22. novembra 2012. godine)

37. Zakon se odnosi na građansku odgovornost za povredu časti i ugleda fizičkih i pravnih lica putem uvreda ili kleveta. Zakon predviđa slobodu izražavanja i navodi da sva ograničenja iste moraju biti u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Suda. Dalje uređuje postupak za naknadu materijalne i nematerijalne štete nastale kao rezultat uvrede ili klevete, kao i sudske zabrane koje Sudovi mogu da odrede ako stranke to zatraže. Zakon takođe predviđa da će izvršenje pravosnažnih sankcija i naknada štete dosuđene za krivična djela protiv časti i ugleda biti obustavljeno nakon njegovog stupanja na snagu (član 25).

PRAVO

I. SPAJANJE PREDSTAVKI

38. Sud smatra da, u skladu sa pravilom 42 stav 1 Poslovnika Suda, predstavke treba da se spoje, imajući u vidu njihovu sličnu činjeničnu i pravnu osnovu.

II. NAVODNO KRŠENJE ČLANA 10 KONVENCIJE

39. Podnosilac predstavke se žalio da su njegove krivične osude za klevetu povrijedile njegova prava prema članu 10 Konvencije. Sud će ograničiti svoje ispitivanje na žalbe koje je podnosilac predstavke podnio u obrascima predstavke, koje su dostavljene tuženoj Vladi i nijesu uključivale postupak za naknadu štete pokrenut protiv njega (stav 19 u tekstu iznad). Član 10 glasi:

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i objavljivanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju izdavanje dozvola za rad preduzećima koja emituju program, televizijskim i bioskopskim preduzećima.

2. S obzirom na to da ostvarivanje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja informacija dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

40. Sud će zajedno razmotriti obje osuđujuće presude, s obzirom na činjenicu da one otvaraju slična pitanja, osim ako ne bude potrebno zasebno razmatranje.

A. Prihvatljivost

1. Podnesci stranaka

41. Vlada je iznijela prigovor da je podnosilac predstavke zloupotrijebio svoje pravo na podnošenje predstavke jer nije obavijestio Sud o odlukama prvostepenog suda kojima se obustavlja izvršenje sankcije izrečene u osporenom postupku (vidjeti st. 15 i 28 u tekstu iznad). Prvostepeni sud je donio te odluke po službenoj dužnosti na osnovu zakonskih izmjena iz novembra 2012. godine. Podnosilac predstavke morao je znati za ta zakonodavna dešavanja. Takođe nije obavijestio Sud da nije platio novčanu kaznu. Podnosilac predstavke, koji je imao pravnog zastupnika u postupku pred domaćim sudovima i Sudom, mora da je bio upoznat s tim činjenicama i nije mogao imati sumnje u njihovu relevantnost. U drugospomenutom kontekstu, oni su tvrdili da se dotične informacije tiču suštine predstavki.

42. Podnosilac predstavke je negirao bilo kakvu namjeru da dostavi Sudu netačne ili obmanjujuće informacije. Po njegovom mišljenju, ključno pitanje u njegovom predmetu su njegove krivične osude za klevetu zbog pitanja koja je postavio o radu visokog državnog zvaničnika. Da li je novčana kazna plaćena ili ne, relevantno je samo za pitanje naknade štete kada se radi o pitanju materijalne štete.

2. Procjena Suda

43. Sud ponavlja da se predstavka može odbiti kao zloupotreba prava na pojedinačnu predstavku u smislu člana 35 stav 3 tačka (a) Konvencije ako je, između ostalog, svjesno zasnovana na lažnim informacijama (vidjeti *Kerechashvili protiv Gruzije* (odl.), br. 5667/02, 2. maj 2006. godine; *Bagheri i Maliki protiv Holandije* (odl.), br. 30164/06, 15. maj 2007. godine; *Poznanski i ostali protiv Njemačke* (odl.), br. 25101/05, 3. jul 2007. godine; i *Simitzi-Papachristou i ostali protiv Grčke* (odl.), br. 50634/11, stav 36, 5. novembar 2013. godine), ili ako su namjerno izostavljene značajne informacije i dokumenti, ili kada su bili poznati od samog početka (vidjeti *Kerechashvili*, citirano ranije u tekstu) ili kada se dogode novi, značajni pomaci u toku postupka (vidjeti *Predescu protiv Rumunije*, br. 21447/03, st. 25-27, 2. decembar 2008. godine). Nepotpune i stoga obmanjujuće informacije mogu predstavljati zloupotrebu prava na pojedinačnu predstavku, naročito ako se dotične informacije odnose na samu suštinu predmeta, a ne postoji dovoljno objašnjenje za neobjavljivanje tih informacija (vidjeti *Hüttner protiv Njemačke* (odl.) 23130/04, 9. jun 2006. godine; *Poznanski i ostali*, citirano ranije u tekstu; *Predescu*, citirano ranije u tekstu, st. 25-26; i *Komatinović protiv Srbije* (odl.), br. 75381/10, 29. januar 2013. godine).

44. Vraćajući se na ovaj predmet, Sud primijećuje da su odluke prvostepenog suda, kojima se obustavlja izvršenje novčane kazne izrečene podnosiocu predstavke donesene 12. februara 2013. godine (vidjeti st. 15 i 28 u tekstu iznad). U skladu s tim, ove odluke su donesene prije, odnosno poslije predstavki br. 24133/13 i 64659/11 (vidjeti stav 1 u tekstu iznad). Nije sporno između stranaka da su te odluke bile zasnovane na zakonskim izmjenama iz novembra 2012. godine, prema kojima kleveta više nije bila predmet krivičnog gonjenja (vidjeti st. 36 i 37 u tekstu iznad). Te izmjene su objavljene u Službenom listu tužene države i stoga podnosilac predstavke nije mogao da ne zna za njih. On nije tvrdio suprotno (vidjeti stav 42 u tekstu iznad).
45. Činjenica da novčana kazna izrečena u spornom postupku nije mogla biti izvršena na osnovu zakona otkrivena je u zapažanjima tužene Vlade nakon što su predstavke dostavljene. Podnosilac predstavke nije obavijestio Sud o odlukama sudova o obustavi izvršenja novčane kazne koja mu je izrečena.
46. Da bi se utvrdilo da li to propuštanje predstavlja zloupotrebu prava podnosioca predstavke na pojedinačnu predstavku, Sud treba da razmotri da li su odnosne informacije, kako tvrdi Vlada, bile suština predstavki. Stav podnosioca predstavke bio je da je neizvršenje novčane kazne relevantno samo za dosuđivanje naknade materijalne štete ako je Sud utvrdio povredu Konvencije (vidjeti stav 42 u tekstu iznad).
47. Sud primijećuje da se suština ovih predstavki odnosi na krivičnu osudu podnosioca predstavke zbog klevete i njen potencijalni odvrćajući efekat na ostvarivanje njegovog prava na slobodu izražavanja iz člana 10 Konvencije. Priroda i težina krivično-pravne sankcije su, u načelu, faktori koje treba uzeti u obzir za ocjenu tog uticaja (vidjeti *Kasabova protiv Bugarske*, br. 22385/03, stav 69, 19. april 2011. godine). U takvim okolnostima, činjenica da krivično-pravna sankcija nije trebala da bude izvršena je svakako relevantno činjenično pitanje, na koje je podnosilac predstavke, prema pravilu 47 stav 6 Pravilnika Suda, trebao da skrene pažnju Sudu. Međutim, kako bi se procijenilo da li je osporena osuda opravdana u okolnostima predmeta, Sud će razmotriti niz drugih relevantnih faktora, kao što je opisano u daljem tekstu. U takvim okolnostima, Sud smatra da se informacije koje je podnosilac predstavke propustio da otkrije, iako relevantne, nijesu odnosile na samu suštinu predmeta o kojem se radi (vidjeti, obratno, *Metalex DOO protiv Srbije* (odl.), br. 34176/10, stav 14, 3. maj 2016. godine). Shodno tome, smatra da postupanje podnosioca predstavke nije bilo u suprotnosti sa svrhom prava na pojedinačnu predstavku, kako je predviđeno članom 34 Konvencije.
48. Prigovor Vlade stoga mora biti odbijen.

3. Zaključak

49. Vlada nije iznijela nikakve druge primjedbe u pogledu prihvatljivosti ove tužbe.
50. Sud zaključuje da tužba na ovoj osnovi nije očigledno neosnovana u smislu člana 35 stav 3 tačka (a) Konvencije. Nije ustanovljen nijedan drugi osnov da se ista proglašeni neprihvatljivom. Stoga se mora proglasiti prihvatljivom. B. Meritum

1. Podnesci stranaka

(a) Podnosilac predstavke

51. Podnosilac predstavke je naveo da domaći sudovi nijesu uspjeli da postignu pravičnu ravnotežu između prava na slobodu izražavanja i zaštite ugleda drugih. Oni su pogrešno smatrali navode koje je on iznio u ime svoje političke stranke i kao portparol iste, kao činjenične izjave i tražili su da dokaže njihovu istinitost prema krivičnom standardu. Međutim, on nije posjedovao, niti je mogao da dobije bilo kakve dokaze koji bi potvrdili njegove navode (*сомневање*). Imajući u vidu njegovo prethodno iskustvo u sličnom predmetu, u kojem je isti sudija prvostepenog suda odbio da prihvati predložene dokaze (vidjeti st. 31 i 32 u tekstu iznad), podnosilac predstavke nije imao opravdanih razloga za uvjerenje da će Sud zauzeti drugačiji pristup u osporenom postupku. U svakom slučaju, činjenična osnova za njegove navode koji su bili predmet predstavke br. 64659/11 je bila činjenica da je gđin S.M. zakašnjelo podnio svoj izvještaj o prihodima i imovini, bez preciziranja porijekla akcija u vrijednosti od 300.000 EUR (vidjeti stav 8 u tekstu iznad). On se dalje pozvao na javne glasine, za koje se pokazalo da su istinite u 2015. godini, da je oprema za prisluškivanje u stvarnosti zloupotrebjavana. Njegova pitanja su se zasnivala na navodima koji su mu predstavljani i bili su u granicama prihvatljivih kritika u kontekstu političke diskusije, koju je, kao što je opšte poznato, tada o spornim pitanjima pokrenula politička opozicija. Podneseni materijal (vidjeti st. 9 i 22 u tekstu iznad) nastojao je da pomogne Sudu da dobije jasniju sliku te diskusije. U svakom slučaju, domaći sudovi nijesu bili vezani prijedlozima stranaka i imali su pravo da utvrde sve činjenice i da iznesu relevantne dokaze na vlastitu inicijativu. Međutim, oni su svoje zaključke o neistinitosti navoda podnosioca predstavke zasnovali samo na izjavi gđin S.M. Kada bi opozicija mogla da drži konferencije za štampu samo ako postoje neoborivi dokazi o nepravilnostima počinjenim od strane državnih zvaničnika, ona bi bila lišena svoje ključne uloge informisanja i upozoravanja javnosti o navodima o nepravilnom postupanju zvaničnika.

52. Podnosilac predstavke je dalje tvrdio da njegova pitanja nijesu imala bilo kakve negativne posljedice po gđin S.M. Ostao je na funkciji do maja 2015. godine, kada je podnio ostavku, a njegova politička stranka osvojila je parlamentarne izbore 2008. godine. Što se tiče predstavke br. 64659/11, podnosilac predstavke je prihvatio da sankcija i nalog za plaćanje sudskih troškova nijesu bili nesrazmjerni. Međutim, dodjela građansko-pravne odštete (vidjeti stav 19 u tekstu iznad) je povrijedila njegova prava. (b) Vlada

53. Vlada je tražila od Suda da ne uzme u obzir dokaz koje je podnio podnosilac predstavke (vidjeti st. 9, 20 i 22 u tekstu iznad), budući da nije podnesen nijednom domaćem organu, pa se ne mogu izvući zaključci o tome koje bi njihove odluke bile da im je taj dokaz stavljen na uvid. U svakom slučaju, dokazi na koje se poziva (u stav 9 u tekstu iznad) bili su irelevantni jer nijesu bili povezani sa suštinom tvrdnje podnosioca predstavke da je gđin S.M. zloupotrijebio opremu za prisluškivanje kako bi imao blagovremeni pristup relevantnim informacijama za potrebe trgovine na berzi. Štaviše, tvrdili su da se video i audio materijal prihvaćen kao dokaz (vidjeti stav 11 u tekstu iznad) ne odnosi na cijelu konferenciju za štampu, pa da stoga Sud nije dobio uvid u širi kontekst. Osim toga, klevetnički navodi podnosioca predstavke o postupanju gđin S.M. nijesu bili neophodni za bilo kakvu javnu diskusiju koju je podnosilac predstavke možda namjeravao da podstakne o porijeklu njegove imovine. Bez obzira na široka ograničenja slobode političkog govora, podnosilac predstavke nije bio izuzet od obaveze da poštuje prava i slobode drugih, naročito njihov ugled. Inkriminišuće izjave nijesu date tokom izborne kampanje.

54. Oni su se složili da je osuda podnosioca predstavke predstavljala miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja. Međutim, oni su tvrdili da je to „u skladu sa zakonom” (član 172 Krivičnog zakonika) i da je težilo legitimnom cilju, odnosno zaštititi ugleda gđin S.M, načelu pretpostavke nevinosti i prava javnosti da dobije istinite informacije. Nije bilo sumnje da se izjava u predavci br. 24133/13 ticala gđin S.M. Zaista, odnosila se na „[premijerovog] rođaka” i „političara” i bilo je opšte poznato da je gđin S.M. nećak premijera (*нрв братучед*) i bio je prepoznat i često se javno spominjao kao takav; prijateljstvo (*пругателство*) između gđin S.M. i vlasnika „O. Holdinga” bilo je opšte poznato i često je bilo predmet javnog i medijskog interesovanja; bliski odnosi između vlasnika „O. Holdinga” i „ljudi bliskih premijeru” su redovno shvatani u javnosti kao da se odnose na gđin S.M.

55. Takođe su tvrdili da je miješanje bilo opravdano i u skladu sa standardima iz Konvencije. S tim u vezi, domaći Sudovi su razmotrili oblik i način na koji je podnosilac predstavke dao izjave i prihvatili su da su one date u političkom kontekstu i da su se ticale pitanja od javnog interesa. Nije relevantno da li je njegove navode trebalo smatrati činjeničnim izjavama ili vrijednosnim Sudovima, s obzirom na činjenicu da podnosilac predstavke nije pokušao da dokaže da su imale minimalnu činjeničnu osnovu.

56. Konačno, s obzirom na činjenicu da, s jedne strane, novčana kazna više nije mogla biti izvršena a, s druge strane, nizak iznos sudskih troškova i troškova suđenja koje je podnosilac predstavke bio obavezan da plati, Vlada je tvrdila da se sankcija koja mu je izrečena nije mogla smatrati nesrazmjernom.

57. U tim okolnostima, oni su zaključili da je osporeno miješanje bilo potkrijepljeno relevantnim i dovoljnim razlozima, i da su domaći sudovi postigli pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa o kojima je riječ, postupajući u dozvoljenim granicama polja slobodne procjene države prema članu 10 Konvencije.

2. Razmatranje Suda

(a) Postojanje miješanja, da li je bilo „propisano zakonom” i da li je bilo usmjereno na ostvarenje legitimnog cilja

58. Stranke ne spore da su krivične osude podnosioca predstavke za klevetu predstavljale miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja. Dalje se ne osporava da je miješanje bilo propisano zakonom, odnosno članom 172 Krivičnog zakonika, i da je težilo cilju zaštite ugleda gđin S.M. kao jedinog „legitimnog cilja” koji su iznijeli domaći sudovi. Sud ne vidi razlog da smatra suprotno.

(b) „Neophodno u demokratskom društvu”

59. Ostaje da se utvrdi da li je miješanje koje je predmet pritužbe bilo „neophodno u demokratskom društvu”, što je centralno pitanje u ovom predmetu. Pri tome, Sud mora da razmotri da li su domaći sudovi pronašli pravičnu ravnotežu između prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja zagaranovanog članom 10 Konvencije i interesa gđin S. M. da zaštiti svoj ugled.

(i) Opšta načela

60. Opšta načela koja se odnose na nužnost miješanja u slobodu izražavanja koja proizilaze iz sudske prakse Suda (vidjeti predmet *Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine* [VV], br. 17224/11, stav 75, ESLJP 2017 i *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [VV], br. 33348/96, stav 91, ESLJP 2004 XI) ukratko su prikazana kao što slijedi:

„... (ii) Pridjev „neophodan”, u smislu člana 10 stav 2 podrazumijeva postojanje „hitne društvene potrebe”. Države ugovornice imaju određeno polje slobodne procjene u ocjeni da li takva potreba postoji, ali ta sloboda procjene ide ruku pod ruku s evropskim nadzorom koji obuhvata kako zakonodavstvo, tako i odluke u kojima je primijenjeno, čak i one koje je donio nezavisni Sud. Sud je stoga ovlašćen da donese konačnu odluku o tome da li je „ograničenje” u skladu sa slobodom izražavanja koja je zaštićena članom 10.

(iii) Zadatak Suda, u vršenju njegove nadzorne nadležnosti, nije da zauzme mjesto nadležnih domaćih organa, nego da razmotri, prema članu 10, odluke koje su oni donijeli u skladu s njihovom slobodom procjene. To ne znači da je nadzor ograničen na utvrđivanje da li je tužena država razumno, s pažnjom i u dobroj vjeri izvršila svoju diskrecionu nadležnost; ono što Sud mora da uradi jeste da sagleda miješanje koje je predmet pritužbe imajući u vidu slučaj u cjelini i da utvrdi da li je ono bilo „srazmjerno legitimnom cilju koji se želio postići” i da li su razlozi koje su domaći organi naveli kako bi ga opravdali „relevantni i dovoljni”... Pri tome, Sud se mora uvjeriti da su domaći organi primijenili standarde koji su u skladu s načelima sadržanim u članu 10 i, isto tako, da su se oslonili na prihvatljivu ocjenu relevantnih činjenica ...

... Sud takođe mora da utvrdi da li su domaće vlasti postigle pravičnu ravnotežu između, s jedne strane, zaštite slobode izražavanja garantovane članom 10, i s druge strane, zaštite ugleda onih protiv kojih su navodi izneseni, što je pravo koje je, kao aspekt privatnog života, zaštićeno članom 8 Konvencije.”

61. Što se tiče nivoa zaštite, Sud podsjeća da postoji malo prostora na osnovu člana 10 stav 2 Konvencije za ograničenja u pogledu političkog govora ili diskusiju o pitanjima od javnog interesa. U skladu s tim, kada se izjave tiču pitanja od javnog interesa, standardno se odobrava visok nivo zaštite slobode izražavanja, s tim da vlasti tako imaju naročito usko polje slobodne procjene. Stepennetpeljivosti i potencijalna ozbiljnost nekih izjava ne isključuju pravo na visoki nivo zaštite, s obzirom na postojanje pitanja od javnog interesa.

62. Štaviše, Sud ponavlja da je uvijek razlikovao činjenične izjave i vrijednosne sudove. Postojanje činjenica može se dokazati, dok istinitost vrijednosnih sudova ne podliježe dokazivanju. Zahtjev da se dokaže istinitost vrijednosnog suda je nemoguće ispuniti i krši samu slobodu mišljenja, koja je osnovni dio prava garantovanog članom 10. Međutim, kada je izjava vrijednosni sud, srazmjernost miješanja može da zavisi od toga da li postoji dovoljna „činjenična osnova” za pobijanu izjavu: ako ne postoji, taj vrijednosni sud može se pokazati pretjeranim. Da bi se napravila razlika između činjeničnog navoda i vrijednosnog suda, potrebno je uzeti u obzir okolnosti predmeta i opšti ton izjava, imajući u vidu da tvrdnje o pitanjima od javnog interesa mogu, na toj osnovi, predstavljati vrijednosne sudove, a ne činjenične izjave. Međutim, vrijedno je napomenuti da je ova razlika manje važna u slučajevima kada je osporena izjava data tokom žive političke diskusije i kada izabrani zvaničnici treba da uživaju u širokoj slobodi kritikovanja postupaka vlade, čak i ako izjave možda nemaju jasnu osnovu u činjenici (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Lombardo i ostali protiv Malte*, br. 7333/06, stav 60, 24. april 2007. godine).

63. Na kraju, vrsta i težina izrečenih sankcija takođe su faktori koje treba uzeti u obzir prilikom procjene srazmjernosti miješanja. Kao što je Sud ranije istakao, miješanje u slobodu izražavanja može imati odvratajući efekat na ostvarivanje te slobode. Relativno umjerena priroda novčanih kazni nije dovoljna da se poništi rizik od odvratajućeg efekta na ostvarivanje slobode izražavanja. Uopšteno govoreći, iako je legitimno da institucije države, kao garanti institucionalnog javnog poretka, budu zaštićene od strane nadležnih organa, dominantna pozicija koju imaju te institucije zahtijeva od vlasti da pokazuju uzdržanost u pribjegavanju krivičnom postupku (vidjeti *Morice protiv Francuske* [VV], br. 29369/10, st. 125-127, ESLJP 2015 i pravne izvore na koje se upućuje u toj odluci).

(ii) Primjena ovih načela na ovaj predmet

64. Sud mora da odmjeri niz faktora u ravnoteži prilikom utvrđivanja postojanja „hitne društvene potrebe” i utvrđivanja da li je osuda podnosioca predstavke za osporene izjave bila „neophodna u demokratskom društvu” kako bi se zaštitio ugled gđin S.M. Prilikom razmatranja posebnih okolnosti slučaja, Sud će uzeti u obzir sljedeće elemente: poziciju podnosioca predstavke i tužioca u postupku povodom klevete, predmet izjava podnosioca predstavke, kako su ih kvalifikovali domaći sudovi i pristup koji su zauzeli domaći sudovi da bi opravdali dotično miješanje (vidjeti *Lombardo i ostali protiv Malte*, br. 7333/06, stav 52, 24. april 2007. godine).

65. Što se tiče statusa podnosioca predstavke, Sud primijećuje da je u to vrijeme bio potpredsjednik opozicione političke stranke. Osporene izjave je dao na konferencijama za štampu koje su održane u sjedištu njegove političke stranke (vidjeti stav 30 u tekstu iznad). U takvim okolnostima, Sud prihvata da je on dao te izjave u ime stranke i, shodno tome, u političkom kontekstu. Drugospomenuto je Vlada implicitno potvrdila, jer je u vrijeme događaja potvrdila da je izjava podnosioca predstavke data „na konferenciji za štampu koju je održala politička partija SDSM” (vidjeti stav 21 u tekstu iznad). Ne postoji ništa što bi ukazivalo na to da je javnost njegove postupke mogla da shvati drugačije.
66. Sud smatra da je značajno da je podnosilac predstavke bio i poslanik. Visoki nivo zaštite političkog govora koji se razmatra u paragrafu 61 u tekstu iznad, naročito se odnosi na izabrane predstavnike, s obzirom da oni predstavljaju biračko tijelo, skreću pažnju na njegove brige i brane njegove interese. Prema tome, miješanje u njihovu slobodu izražavanja zahtijeva najbliže ispitivanje Suda. To je tako zato što je poslanicima sloboda izražavanja politički govor u pravom smislu riječi (vidjeti *Karácsony i ostali protiv Mađarske* [VV], br. 42461/13 i 44357/13, stav 137, EKLJP 2016 (izvodi)). Stalni je pristup Suda da zahtijeva veoma jake razloge za opravdanje ograničenja političkog govora, budući da bi široka ograničenja nametnuta u pojedinačnim slučajevima nesumnjivo uticala na poštovanje slobode izražavanja uopšte u predmetnoj državi (vidjeti *Fatullayev protiv Azerbejdžana*, br. 40984/07, stav 117, 22. april 2010. godine i pravne izvore koji su tu citirani).
67. Iako su domaći sudovi priznali da je podnosilac predstavke dao inkriminišuće izjave kao potpredsjednik opozicione političke stranke (vidjeti st. 13, 18, 26 i 30 u tekstu iznad), samo je Ustavni sud, u svojoj odluci iz novembra 2012. godine, prepoznao da je on takođe poslanik (vidjeti stav 30 u tekstu iznad). To je bila i jedina sudska odluka u kojoj je prihvaćeno da politički govor, pogotovo kada ga koriste poslanici, uživa visok nivo zaštite.
68. Tužilac u spornom postupku, gđin S.M, bio je u dato vrijeme i rukovodilac Agencije, shodno tome, javni zvaničnik i visoki političar (vidjeti stav 6 u tekstu iznad). Sud će stoga razmotriti da li su osporene izjave podnosioca predstavke prešle granice prihvatljive kritike nekoga ko istovremeno ima te dvije funkcije.
69. U tom kontekstu, Sud ponavlja da, prema ustaljenoj sudskoj praksi, granice prihvatljive kritike su šire za državne zvaničnike nego za privatna lica. U demokratskom sistemu, činjenja ili nečinjenja vlade moraju biti podvrgnuta pažljivoj kontroli, ne samo od strane zakonodavne i sudske vlasti, već i od javnog mnjenja (vidjeti *Dmitriyevskiy protiv Rusije*, br. 42168/06, stav 96, 3. oktobar 2017. godine i *Sürek protiv Turske* (br. 1) [VV], br. 26682/95, stav 61, ESLJP 1999IV).
70. Štaviše, gđin S.M. nije bio obični državni službenik, već visoki državni zvaničnik odgovoran Vladi, koji je, kako je opisao prvostepeni sud, bio na „najvišoj funkciji u izvršnoj vlasti” (vidjeti stav 12 u tekstu iznad). U takvim slučajevima, dakle, granice prihvatljive kritike moraju biti šire nego u slučaju običnog državnog službenika (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Medžlis Islamske zajednice Brčko i ostali protiv Bosne i Hercegovine*, citirano ranije u tekstu, stav 98).
71. U vezi sa pozicijom gđin S.M. kao političara (vidjeti stav 6 u tekstu iznad), Sud primijećuje da je to bila opštepoznata činjenica u to vrijeme i da je to Vlada implicitno priznala u svojim zapažanjima (vidjeti stav 54 u tekstu iznad). U tom kontekstu, Sud ponavlja da političar neizbježno i svjesno sebe izlaže detaljnoj analizi svake njegove riječi i djela od strane novinara i javnosti u cjelini, kao i da mora pokazati veći stepen tolerancije (vidjeti *Brosa protiv Njemačke*, br. 5709/09, stav 41, 17. april 2014. godine; *Lopes Gomes da Silva protiv Portugala*, br. 37698/97, stav 30, ESLJP 2000X; i *Oberschlick protiv Austrije* (br. 2), 1. jul 1997. godine, stav 29, *Izveštaji o presudama i odlukama 1997-IV*). Iako je, kao političar, svakako imao pravo na zaštitu svog ugleda, čak i kada nije postupao u privatnom svojstvu, zahtjevi te zaštite moraju se odmjeriti u odnosu na interese otvorene diskusije o političkim pitanjima (vidjeti *Dichand i ostali protiv Austrije*, br. 29271/95, stav 39, 26. februar 2002. godine).
72. Imajući u vidu gore-navedeno, neuobičajena situacija u kojoj tužilac istovremeno predstavlja političke i javno-zvaničničke elemente, zahtijevala je, po mišljenju Suda, visoki stepen tolerancije prema javnoj kritici i suzdržanost u pribjegavanju krivičnom postupku, naročito ako su bila dostupna druga sredstva za odgovor na neopravdane napade i kritike njegovih protivnika (vidjeti *Sürek protiv Turske* (br. 4) [VV], br. 24762/94, stav 57, 8. jul 1999. godine).
73. U oba postupka protiv podnosioca predstavke, domaći sudovi su tretirali osporene izjave u vezi sa gđinom S.M. kao da se odnose samo na državnog zvaničnika (vidjeti st. 13, 18 i 26 u tekstu iznad). Iako je izjava podnosioca predstavke u drugom postupku bila prilično tajanstvena po tome što nije identifikovala tužioca po imenu (vidjeti stav 20 u tekstu iznad), Sud prihvata kao uvjerljive razloge koje su domaći sudovi naveli za utvrđivanje da se predmetna izjava odnosila na gđin S.M. Argumenti Vlade dodatno doprinose tom zaključku (vidjeti stav 54 u tekstu iznad). Međutim, iako su sudovi priznali njegov status državnog zvaničnika, oni nijesu prihvatili da je sloboda izražavanja podložna širim ograničenjima prihvatljive kritike u smislu mišljenja o tim zvaničnicima ili kritika istih, niti su uzeli u obzir činjenicu da je takođe bio visoki političar. Sama izjava da je gđin S.M. bio „legitimna meta konstruktivne kritike” (vidjeti stav 13 u tekstu iznad) nije dovoljna u tom pogledu.
74. Što se tiče predmeta spornih izjava, Sud primijećuje da su se one ticale navoda o nepravilnom postupanju u vezi sa upotrebom policijske opreme za prisluškivanje i korumpiranih praksa kod javne prodaje zemljišta u državnom vlasništvu (vidjeti st. 7 i 20 u tekstu iznad). Što se tiče prvospomenutog, Sud je spreman da prihvati da su domaći sudovi, u cjelini, priznali da su to bila pitanja od javnog interesa. U drugom postupku, oni su eksplicitno prihvatili da se izjava „ticala pitanja od javnog interesa, koje je naročito bilo od primarnog političkog interesa” (vidjeti stav 30 u tekstu iznad). Vlada se takođe složila da se izjave podnosioca predstavke tiču pitanja od javnog interesa (vidjeti stav 55 u tekstu iznad). Sud ne vidi razloge da smatra suprotno.
75. Što se tiče kvalifikacije osporenih izjava podnosioca predstavke, Sud primijećuje da su krivični sudovi u oba postupka smatrali da su to činjenične izjave, a ne vrijednosni sudovi. Na osnovu toga, oni su zahtijevali da podnosilac predstavke dokaže istinitost svojih tvrdnji, kao što je navedeno u članu 172 stav 4 Krivičnog zakonika (vidjeti stav 32 u tekstu iznad). U nedostatku bilo kojeg dokaza podnosioca predstavke, oni su zaključili da su njegove izjave neistinite i stoga klevetničke. Ustavni sud je bio manje kategoričan po ovom pitanju: uprkos stavu koji je zauzeo - da su osporene izjave odražavale „mišljenje” podnosioca predstavke, ipak je slijedio pristup krivičnih sudova i prihvatio „(njihove) zaključke da su izjave (podnosioca predstavke bile) neistinite”. Dodao je da podnosilac predstavke nije uložio nikakav napor da „dokaže istinitost svog pitanja ili izjave”, uprkos činjenici da je „tokom cijelog postupka bio u mogućnosti da izvede dokaze o istinitosti svoje izjave” (vidjeti st. 18 i 30 u tekstu iznad). Prema tome, domaći sudovi su primijenili takozvanu „pretpostavku neistinitosti” (ponekad se naziva „odbrana opravdanja” ili „odbrana istinitosti”), prema kojoj se od optuženih traži da dokažu, u skladu sa razumnim standardom, da su činjenični navodi istiniti. Sud je smatrao da takav pristup nije u suprotnosti sa Konvencijom (vidjeti *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, br. 36207/03, st. 39 i 68, 14. februar 2008. godine; *Makarenko protiv Rusije*, br. 5962/03, stav 156, 22. decembar 2009. godine; i *Rukaj protiv Grčke* (odl.), br. 2179/08, 21. januar 2010. godine), i smatrao je da nije uložena napor da se predstavi ta odbrana protiv podnosioca predstavke (vidjeti *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana*,

br. 35877/04, stav 44, 18. decembar 2008. godine). Međutim, takođe je zaključio da, ako je podnosilac predstavke očigledno uključen u javnu diskusiju o glavnom pitanju, od njega ne bi trebalo zahtijevati da ispuni zahtjevniji standard od standarda dužne pažnje. U takvim okolnostima, obaveza dokazivanja činjeničnih izjava može da liši podnosioca predstavke zaštite predviđene članom 10 (vidjeti *Kurski protiv Poljske*, br. 26115/10, stav 56, 5. jul 2016. godine i *Braun protiv Poljske*, br. 30162/10, stav 50, 4. novembar 2014. godine).

76. Imajući u vidu gore navedeno, Sud mora da primijeti da podnosilac predstavke nije prisustvovao nijednom od zakazanih ročišta u oba postupka. Međutim, ne može se reći da je on pokazao jasan nedostatak interesovanja za svoje suđenje (vidjeti, obratno, *Cumpăna i Mazăre*, citirano ranije u tekstu, stav 104). Odbrana koju je njegov advokat izložio i pred krivičnim sudovima i Ustavnim sudom oslanjala se na njegovo uvjerenje da su osporene izjave date u upitnom obliku i u političkom kontekstu (vidjeti st. 11, 17, 27 i 29). Shodno tome, on je tvrdio da je trebao da bude oslobođen od krivične odgovornosti prema članu 176 Krivičnog zakonika (vidjeti stav 34 u tekstu iznad). Sudovi su odbacili takve argumente, zaključivši da se njegove izjave tiču, kao što je navedeno u stav 75 u tekstu iznad, lažnih optužba činjenične prirode o gđinu S.M, predstavljenih na takav način da su „obični” gledaoci dobili utisak da su se ticale „istinitih” pitanja i „činjenica” (vidjeti st. 13 i 27 u tekstu iznad).
77. Da bi se utvrdilo da li je gore navedeni opis izjava podnosioca predstavke i način na koji su domaći sudovi postupali u ovom predmetu u skladu sa standardima Konvencije, Sud će razmotriti same izraze, uključujući oblik u kojem su osporene izjave date i njihov kontekst (vidjeti *Stankiewicz i ostali protiv Poljske*, br. 48723/07, stav 61, 14. oktobar 2014. godine i *Nikula protiv Finske*, br. 31611/96, st. 44 i 46, ESLJP 2002II).
78. Vraćajući se na same izraze, Sud primijećuje da je u prvom postupku podnosilac predstavke postavio pitanje da li je gđin S.M. zloupotrijebio svoj položaj kako bi dobio blagovremene informacije za trgovanje na berzi u cilju ostvarivanja lične finansijske dobiti. To pitanje, kako je opisano u medijskom izvještavanju, odnosilo se na zakašnjelo podnošenje izvještaja o imovini i prihodima od strane gđin S.M, u kojem je prijavio da ima akcije u vrijednosti od 300.000 EUR. Drugospomenuto je, po mišljenju Suda, predstavljalo dovoljni činjenični osnov za izjavu podnosioca predstavke. Ovdje se Sud ne slaže sa Vladom (vidjeti stav 53 u tekstu iznad) i primijećuje da su krivični sudovi mogli da razmotre izjavu podnosioca predstavke u kontekstu izvještavanja o događajima u cjelini (vidjeti st. 8 i 11 u tekstu iznad). U drugom dijelu svoje izjave, podnosilac predstavke je dalje pitao da li se „policijska oprema za prisluškivanje zloupotrebljava za trgovanje na berzi”. Iako podnosilac predstavke nije direktno i eksplicitno optužio gđin S.M. za zloupotrebu policijske opreme za prisluškivanje, Sud prihvata da su se činjenični elementi sadržani u tom dijelu izjave odnosili na navode o određenoj vrsti povrede službene obaveze od strane gđin S.M. kao rukovodioca Agencije. S tim u vezi, Sud ponavlja da se optužbe protiv trećeg lica, iako su izrečene indirektno i putem pitanja, mogu smatrati činjeničnim navodom podložnim dokazivanju (vidjeti *Pedersen i Baadsgaard*, citirano ranije u tekstu, st. 74-76). Međutim, Sud smatra izuzetno važnom korišćenu formulaciju i način na koji je podnosilac predstavke predstavio stvari. S tim u vezi, značajno je da su sporna pitanja bila povezana sa i sastojala se od „javnih glasina koje su postale jače”. Podnosilac predstavke je u suštini postavio pitanje o nečemu što je već bilo predmet javne diskusije (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992. godine, stav 65, Serija A br. 239). U skladu s tim, njegove izjave nijesu bile ni novina, niti ih je predstavio na način da budu percipirane kao njegova sopstvena tvrdnja. On je samo otvorio pitanja koja su bila od opšteg interesa za javnu diskusiju, što je, po mišljenju Suda, uloga političara i poslanika, kao predstavnika biračkog tijela. U proizilazećem postupku protiv podnosioca predstavke, on je osuđen zbog toga što nije dokazao ono što su domaći sudovi smatrali njegovim sopstvenim navodima. U mjeri u kojoj je od podnosioca predstavke zahtijevano da utvrdi istinitost svoje izjave, on je, po mišljenju Suda, bio suočen s nerazumnim, ako ne i nemogućim zadatkom.
79. Izjava u drugom postupku odnosila se na javnu prodaju državnog zemljišta. Informacije su dobijene istraživanjem koje je sprovela politička stranka podnosioca predstavke, koje je otkrilo navodne odnose između odabrane kompanije i lokalne kompanije, „O. Holding”, koja je u javnosti doživljavana, što je Vlada potvrdila (vidjeti stav 54 u tekstu iznad), kao bliska gđinu S.M. Prema tome, ne može se reći da je osporena izjava data neozbiljno, bez ikakvog prethodnog nastojanja podnosioca predstavke da se razjasne okolnosti vezane za predmetnu javnu prodaju. Podnosilac predstavke je dalje postavio pitanje ko je odgovoran za taj „mega skandal”. Iako neki izrazi koje je koristio podnosilac predstavke možda nijesu bili dovoljno umjereni i možda su bili sarkastični, nijesu sadržali očigledno uvredljiv jezik. Po mišljenju Suda, osporene izjave su ostale u granicama prihvatljivog pretjerivanja ili provokacije (vidjeti *Mamère protiv Francuske*, br. 12697/03, stav 25, ESLJP 2006XIII).
80. Sud ne može da utvrdi da li su rezultati gore navedenog istraživanja, koje je podnosilac predstavke predstavio na konferenciji za štampu, bili dio spisa predmeta koji su razmatrali domaći sudovi. S obzirom na to da podnosilac predstavke nije dostavio potpuni transkript konferencije za štampu kao dokaz (vidjeti st. 20 i 53 u tekstu iznad), prvostepeni sud se pozvao na komentar „voditelja dnevnika” (vidjeti stav 26 u tekstu iznad). U svakom slučaju, Sud smatra da osporene izjave moraju biti stavljene u kontekst. S tim u vezi, Sud primijećuje javnu diskusiju koja se u to vrijeme vodila o predmetnoj javnoj prodaji (konferencije za štampu koje je održala politička stranka podnosioca predstavke, st. 20 i 31 u tekstu iznad). Sudija prvostepenog suda nije mogao da ne zna za tu diskusiju, s obzirom na činjenicu da je ovaj sudija već osudio podnosioca predstavke za klevetu zbog izjava koje je dao o istoj javnoj prodaji (vidjeti st. 25 i 31 u tekstu iznad). Sudovi se nijesu izjašnjavali o tom pitanju i zaključili su da predmetna izjava sadrži činjenične navode koje podnosilac predstavke nije dokazao. Imajući u vidu tekuću živu političku diskusiju o tom pitanju, Sud nije u mogućnosti da prihvati mišljenje domaćih sudova da je on trebao da dokaže istinitost svojih navoda. Nije bilo opravdano, imajući u vidu praksu Suda i u okolnostima slučaja, zahtijevati od njega da ispuni zahtjevniji standard od standarda dužne pažnje (vidjeti st. 62 i 75 *in fine* u tekstu iznad).
81. U svakom slučaju i s obzirom na okolnosti predmeta, obje izjave podnosioca predstavke su, po mišljenju Suda, bile pravični komentar o pitanjima od legitimnog javnog interesa, kao što je poštovanje zahtjeva za objavljivanjem izvještaja o imovini i prihodima i sukoba interesa od strane gđin S.M, koji je bio poznati visoki državni zvaničnik, kao i političar određene važnosti. Transparentnost i sprječavanje zloupotrebe ovlašćenja od strane državnih službenika su pitanja od javnog interesa u demokratskom društvu, čiji je cilj jačanje javnog integriteta i održavanje povjerenja javnosti u javne institucije. Činjenica da se takva osoba nalazi u situaciji kada se njene poslovne, političke i službene aktivnosti preklapaju može dovesti do javne diskusije, čak i kada, strogo govoreći, nikakav problem nespojivosti funkcije ne proizlazi iz domaćeg prava (vidjeti *Dichand i ostali*, citirano ranije u tekstu, stav 51).
82. Sud dalje uzima u obzir činjenicu da su izjave date usmeno na konferenciji za štampu, što znači da podnosilac predstavke nije imao mogućnost da ih preformuliše, dotjera ili povuče prije nego što postanu javne (vidjeti *Otegi Mondragon protiv Španije*, br. 2034/07, stav 54, ESLJP 2011). Podnosilac predstavke je dao izjave u prostorijama svoje političke stranke, a ne u Skupštini. Sud je pridao značaj činjenici da je odlučio da ne iskoristi povišeni nivo zaštite koji bi mu poslanički imunitet pružio. Ustavni sud je samo notirao tu činjenicu (vidjeti stav 30 u tekstu iznad).
83. Na kraju, Sud smatra da se može smatrati da krivična osuda podnosioca predstavke, uprkos činjenici da se izrečena novčana kazna više nije mogla izvršiti, ima odvratajući efekat na političku diskusiju o važnim pitanjima, koja je ključna za pravilno funkcionisanje demokratije. Sudu nije predstavljen nijedan argument zašto upotrijebljena sredstva (vidjeti stav 8 u tekstu iznad) za davanje odgovora na izjave podnosioca

predstavke nijesu bila dovoljna u ovom predmetu. Sud takođe uzima u obzir činjenicu da je tužena država nakon toga dekriminalizovala klevetu (vidjeti st. 36 i 37 u tekstu iznad).

84. Imajući u vidu gore navedeno, smatra da standardi primijenjeni u spornom postupku nijesu bili u skladu sa načelima sadržanim u članu 10 i da domaći sudovi nijesu uspjeli da uspostave pravičnu ravnotežu između spornih interesa o kojima je riječ.

85. Stoga se mora zaključiti da je miješanje bilo nesrazmjerno cilju kojem se težilo, a ne „neophodno u demokratskom društvu” u smislu člana 10 stav 2 Konvencije.

III. PRIMJENA ČLANA 41 KONVENCIJE

86. Član 41 Konvencije predviđa:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do kršenja Konvencije ili njenih Protokola, i ako unutrašnje pravo dotične Visoke strane ugovornice dopušta samo djelimičnu naknadu, Sud će, ako je potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani.”

A. Odšteta

87. U pogledu materijalne štete, podnosilac predstavke je tražio naknadu iznosa koji mu je stavljen na teret u postupku za naknadu štete (vidjeti stav 19 u tekstu iznad). On je takođe tražio 10.000 EUR na ime nematerijalne štete za emocionalni bol i stres koji je pretrpio zbog osude u dva postupka.

88. Vlada je osporila te tužbene zahtjeve kao pretjerane i nepotkrijepljene. Oni su takođe tvrdili da ne postoji uzročno-posljedična veza između navodne povrede i tražene naknade materijalne štete. Štaviše, nije bilo dokaza da je podnosilac predstavke platio iznos naveden u postupku za naknadu štete. Po njihovom mišljenju, utvrđenje povrede je bila dovoljna naknada za svaku štetu koju je pretrpio podnosilac predstavke.

89. Sud ponavlja da svaka naknada štete mora biti povezana sa utvrđenom povredom. Imajući u vidu činjenicu da postupak za naknadu štete nije spadao u opseg predmeta (vidjeti stav 39 u tekstu iznad), on ne nalazi osnovu za dodjelu tražene naknade materijalne štete; stoga, odbija ovaj tužbeni zahtjev.

90. S druge strane, utvrđuje da je dosuđena naknada na ime nematerijalne štete opravdana. Procjenjujući na pravičnoj osnovi, kao što je zahtijevano članom 41, Sud dosuđuje podnosiocu predstavke 1.500 EUR po ovom osnovu, plus svaki porez koji bi mogao biti zaračunat.

B. Troškovi i izdaci

91. Podnosilac predstavke je takođe tražio i protivrijednost od 1.020 EUR za troškove i izdatke nastale u postupku pred Sudom. Kao dokaz, on je dostavio fakturu iz 2015. godine, gdje je ta cifra predstavljala advokatski honorar za pripremu predstavki i za komentare podnesene kao odgovor na zapažanja Vlade. Zatražio je da se traženi iznos uplati direktno na bankovni račun njegovog zastupnika.

92. Vlada je osporila traženi iznos kao prekomjeran, nepotkrijepljen i iznos koji nije stvarno nastao. Tvrdili su da podnosilac predstavke nije dostavio obračun troškova ili bilo koji drugi prateći dokument, kao što je dokaz koji potvrđuje plaćanje traženog iznosa.

93. Prema sudskoj praksi Suda, podnosilac predstavke ima pravo na naknadu troškova i izdataka samo u onoj mjeri u kojoj je dokazano da su oni stvarno i nužno nastali i razumno opravdani (vidjeti *Editions Plon protiv Francuske*, 58148/00, stav 64, ESLJP 2004IV). To znači da ih je podnosilac predstavke morao platiti, ili je obavezan da ih plati, u skladu sa zakonskom ili ugovornom obavezom i moraju biti neizbježni da bi se spriječila utvrđena povreda ili da bi se dobilo pravno zadovoljenje (vidjeti *Belchev protiv Bugarske*, br. 39270/98, stav 113, 8. april 2004. godine i *Hajnal protiv Srbije*, br. 3669/06, stav 154, 19. jun 2012. godine). U ovom predmetu, imajući u vidu raspoloživi materijal i gore navedene kriterijume, Sud smatra razumnim da podnosiocu predstavke dosudi iznos koji je potraživao po ovom osnovu. S obzirom da nema dokaza koji bi ukazivali na bilo kakvu izvršenu isplatu, iznos će se uplatiti na bankovni račun zastupnika podnosioca predstavke, uvećan za sve poreze koji mogu biti zaračunati podnosiocu predstavke.

C. Zatezna kamata

94. Sud smatra primjerenim da se stopa zatezne kamate zasniva na graničnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke na koju treba dodati tri procentna poena.

IZ TIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO,

1. *odlučuje* da spoji predstavke;

2. *proglašava* predstavke prihvatljivim;

3. *smatra* da je došlo do povrede člana 10 Konvencije;

4. *smatra*

(a) da tužena država treba da plati podnosiocu predstavke, u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti presude, u skladu sa članom 44 stav 2 Konvencije, sljedeće iznose, koji treba da se konvertuju u valutu tužene države po stopi primjenjivoj na dan poravnanja:

(i) 1.500 EUR (hiljadu i pet stotina eura), uvećanih za sve poreze koji se mogu zaračunati na ime nematerijalne štete;

(ii) 1.020 EUR (hiljadu i dvadeset eura), za troškove i izdatke, koje treba uplatiti na bankovni račun zastupnika podnosioca predstavke, plus svaki porez koji bi mogao biti zaračunat podnosiocu predstavke;

(b) da se od isteka gore navedenih tri mjeseca do poravnanja, na gore navedene iznose plaća jednostavna kamata po stopi koja je jednaka graničnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke tokom perioda neplaćanja plus tri procentna poena;

5. *Odbacuje* ostatak tužbenog zahtjeva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom jeziku i dostavljeno u pisanom obliku 19. jula 2018. godine, u skladu sa pravilom 77 st. 2 i 3 Poslovnika Suda.

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, ovoj presudi je priloženo izdvojeno mišljenje sudije Wojtyczek.

L.A.S.

A.C.

SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE WOJTYCZEK

1. U potpunosti se slažem sa mojim kolegama da je član 10 Konvencije prekršen u ovom predmetu, ali istovremeno imam ozbiljne rezerve u pogledu određenih djelova obrazloženja.

2. Presuda ponavlja razliku između činjeničnih izjava i vrijednosnih sudova (vidjeti stav 62). Činjenične izjave mogu se provjeriti i dokazati, dok se vrijednosni sudovi mogu opravdati racionalnim argumentima. Predmetna razlika je, međutim, mnogo manje važna nego što se može činiti prima facie.

Prvo, ta razlika nije logička podjela, već tipologija. U prirodnom jeziku postoje logičke tvrdnje koje opisuju činjenice, i postoje vrijednosni sudovi, ali vrlo često iskazi istovremeno opisuju činjenice i izražavaju vrijednosne sudove. Fraza „on je zlonamjerni pandur” istovremeno: (i) ukazuje da je osoba na koju se upućuje pripadnik policije, i (ii) ukazuje na to da govornik ima negativna osjećanja prema toj osobi, i (iii) izražava negativnu ocjenu njegovog rada u policiji. Činjenični sloj iskaza može se dokazati ili ne, dok sloj procjene istog iskaza može relevantnim argumentom biti opravdan ili ne. I ovaj slučaj pokazuje da se činjenične izjave i vrijednosni sudovi miješaju.

Drugo, kao što je objašnjeno u daljem tekstu, prema praksi Suda, osoba koja učestvuje u javnoj diskusiji obično nije dužna da dokaže istinitost svojih izjava. Dovoljna činjenična osnova za činjeničnu izjavu je dovoljna, kao u slučaju vrijednosnih sudova.

U tom kontekstu, treba ponovo razmotriti tradicionalnu dihotomiju činjeničnih izjava i vrijednosnih sudova.

3. Presuda sadrži sljedeću izjavu u stav 75 *in fine*:

„Prema tome, domaći sudovi su primijenili takozvanu „pretpostavku neistinosti” (ponekad se naziva „odbrana opravdanja” ili „odbrana istinitosti”), prema kojoj se od optuženih traži da dokažu, u skladu sa razumnim standardom, da su činjenični navodi istiniti. Sud je smatrao da taj pristup, kao takav, nije u suprotnosti sa Konvencijom ... Međutim, takođe je zaključio da, ako je podnosilac predstavke očigledno uključen u javnu diskusiju o glavnom pitanju, od njega ne bi trebalo zahtijevati da ispuni zahtjevniji standard od standarda dužne pažnje. U takvim okolnostima, obaveza dokazivanja činjeničnih izjava može lišiti podnosioca predstavke zaštite predviđene članom 10 ...” Sve te propozicije (propozicije u logičkom smislu) su istinite. Bilo bi, međutim, preciznije reći da, iako je u starijoj sudskoj praksi Suda zahtjev da se dokaže u skladu sa razumnim standardom da su činjenični navodi istiniti proglašen usklađenim sa Konvencijom, novija sudska praksa (vidjeti, na primjer, slučajeve citirane u obrazloženju st. 62 *in fine* i 75 *in fine* zajedno sa presudama u predmetima *Kasabova protiv Bugarske*, br. 22385/03, st. 63 i 64, 19. april 2011. godine i *Tavares de Almeida Fernandes i Almeida Fernandes protiv Portugala* br. 31566/13, stav 56, 17. januar 2017. godine) postepeno se udaljila od ovog pristupa u odnosu na navode iznesene u javnoj diskusiji primjenom testa „dovoljna činjenična osnova” i zahtijeva za dužnom pažnjom, koji je blisko povezan sa ovim testom. Ovaj novi pristup inicijalno je primijenjen na političare koji učestvuju u živoj diskusiji i na novinare, a potom i na druge osobe. Kao rezultat toga, u kontekstu javnog govora, zahtjev za istinitošću zamijenjen je testom dovoljne činjenične osnove.

Ovaj predmet jača ovaj pristup i dodatno ilustruje neadekvatnost standarda istinitosti u određenim kontekstima. Slažem se sa *dovoljnom činjeničnom osnovom* i standardima *dužne pažnje* usvojenim u obrazloženju. Postoje situacije u kojima je legitimno skrenuti pažnju javnosti na određene patologije, ako postoje jake indicije da one postoje, čak i ako potpuni dokaz istinitosti nije moguć. Međutim, ovaj pristup nije bez opasnosti po neophodnu zaštitu ugleda. Može se prihvatiti samo ako domaće zakonodavstvo predviđa dovoljno instrumenata za zaštitu ugleda dotičnih osoba kada se na kraju utvrdi da su navodi neistiniti. Želim da dodam da kriminalizacija klevete i uvrede pripada takvim instrumentima, ali se ne može smatrati dovoljnom da zaštiti oštećene od izjava koje imaju dovoljnu činjeničnu osnovu, ali se kasnije pokažu neistinitim.

4. Presuda sadrži sljedeću tvrdnju u stav 83 *in fine*:

„Sud takođe uzima u obzir činjenicu da je tužena država od tada dekriminalizovala klevetu (vidjeti st. 36 i 37 u tekstu iznad).”

Želio bih da dodam u tom smislu da se pitanje krivično-pravnog pristupa uvredama i kleveti mora postaviti u kontekst intenziteta zaštite slobode govora. Postoje osnove za protivljenje tom inkriminisanju u kontekstu zahtijeva „dokaza istinitosti” i snažne zaštite prava ličnosti. Postoje još ozbiljniji razlozi za suprotstavljanje dekriminalizaciji kada Sud osigura veoma snažnu zaštitu slobode govora, zamjenjujući zahtjev za dokazivanjem istinitosti testom „dovoljne činjenične osnove”.

Uopšteno govoreći, snažna zaštita slobode izražavanja nije bez cijene po društvo, kao što je stvarna opasnost da javna diskusija postane brutalizovana. I ja dijelim bojazni koje je sudija Kuris izrazio u svojim brojnim izdvojenim mišljenjima o prekoračenjima slobode govora (vidjeti, na primjer, njegova izuzetno rječita izdvojena mišljenja u predmetima *Selahattin Demirtaş protiv Turske*, br. 15028/09, 23. jun 2015. godine i *Szanyi protiv Mađarske*, br. 35493/13, 8. novembar 2016. godine).

5. Presuda objašnjava da razlika između činjenica/vrijednosti gubi relevantnost u sljedećim uslovima (vidjeti stav 62 *in fine*):

„Međutim, vrijedno je napomenuti da je ova razlika manje važna u slučajevima kada je osporena izjava data tokom žive političke diskusije i kada izabrani zvaničnici treba da uživaju u širokoj slobodi kritikovanja postupaka vlade, čak i ako izjave možda nemaju jasnu osnovu u činjenici (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Lombardo i ostali protiv Malte*, br. 7333/06, stav 60, 24. april 2007. godine).” Slažem se sa tvrdnjom da kada je osporena izjava data tokom žive političke debate, ona možda neće imati jasnu činjeničnu osnovu. Ne slažem se sa sugestijom da se ovo odnosi samo na izabrane zvaničnike, iz razloga objašnjenih u daljem tekstu. To se odnosi na svakoga ko učestvuje u javnoj diskusiji. Ne samo izabrani zvaničnici, već svi treba da uživaju široku slobodu da kritikuju radnje vlade, ne samo tokom žive političke diskusije, već tokom svake javne diskusije.

U ovom kontekstu napominjem da presuda izražava sljedeći stav u stav 80:

„Imajući u vidu tekuću živu političku diskusiju o tom pitanju, Sud nije u mogućnosti da prihvati mišljenje domaćih sudova da je on trebao da dokaže istinitost svojih navoda.”

Po mom mišljenju, postojanje *tekuće žive političke diskusije* nije dovoljno utvrđeno u ovom slučaju. Sudu nijesu dostavljeni nikakvi dokazi u vezi s tim. U svakom slučaju, postojanje žive političke diskusije nije relevantno. Čak i pod pretpostavkom da nije bilo takve žive diskusije, nije bilo opravdano zahtijevati od podnosioca predstavke da ispuni zahtjevniji standard od standarda dužne pažnje.

6. Iskazi moraju biti stavljeni u njihov kontekst. Postoje situacije u kojima je kontekst od presudne važnosti za razumijevanje sadržaja i uticaja iskaza. Međutim, to nije uvijek slučaj.

Presuda naglašava, u stav 65, da je podnosilac predstavke *dao te izjave u ime stranke i, shodno tome, u političkom kontekstu*. U ovom predmetu, činjenica da je podnosilac predstavke dao svoje izjave u ime političke stranke je irelevantna sa stanovišta analize srazmjernosti. Naročito ne utiče ni na značenje njegove poruke, ni na njen uticaj na publiku. Da je dao iste izjave u svoje ime, njegove izjave bi takođe pripadale političkom govoru. One pripadaju političkom govoru zbog svog sadržaja i zato što su javno date. Obim njegove slobode govora treba da ostane isti, bez obzira da li su iskazi podnosioca predstavke izraženi u ime njegove stranke ili ne. S druge strane, nijesu sve izjave u ime neke političke stranke nužno politički govor. Analiza konteksta nije pravilno izvršena u ovom predmetu.

7. Presuda naglašava sljedeće činjenične elemente (vidjeti stav 78):

„... značajno je da su sporna pitanja bila povezana sa i sastojala se od „javnih glasina koje su postale jače”. Podnosilac predstavke je u suštini postavio pitanje o nečemu što je već bilo predmet javne diskusije ... U skladu s tim, njegove izjave nijesu bile ni novina, niti ih je predstavio na način da budu percipirane kao njegova sopstvena tvrdnja.”

Uopšte se ne slažem sa ovim pristupom. Prvo, pozivanje na glasine je česta tehnika koja se koristi za svođenje na minimum zakonskih rizika prilikom širenja lažnih informacija. Glasine je možda izmislio govornik i nemoguće je provjeriti da li su one stvarno širene od ranije. Opšta javnost obično smatra da „gdje ima dima ima i vatre” i da glasine na koje se govornik poziva odražavaju istinu, barem djelimično.

Drugo, činjenica da se govornik poziva na glasine nije dokaz da je ta stvar već bila predmet javne diskusije. Ostaje da se provjeri da li je podnosilac predstavke postavio pitanje o nečemu što se već javno diskutovalo.

Treće, čak i ako se pozivanja na glasine ne predstave tako da se percipiraju kao sopstvene tvrdnje, takvo pozivanje daje glasinama veću težinu i uglavnom ih potvrđuje u očima publike. U ovom predmetu, podnosilac predstavke govori i daje glasinama mnogo veću vjerodostojnost i mnogo širu publiku.

Stoga korišćeni argument nije lišen naivnosti.

8. Dio obrazloženja kojim se procjenjuje srazmjernost miješanja snažno naglašava da je podnosilac predstavke političar i poslanik (vidjeti st. 65, 66, 67, 78 i 82). Sugerise da se ova činjenica mora uzeti u obzir prilikom ispitivanja srazmjernosti miješanja i da je to faktor od primarnog značaja koji ide u korist podnosioca predstavke. Stoga implicitno ukazuje na to da, da podnosilac predstavke nije bio političar ni poslanik, značajan faktor za utvrđivanje povrede bi nedostajao i to bi moglo odnijeti prevagu u korist tužene države. Drugim riječima, isti *sadržaj* govora može biti dopušten ili ne, u zavisnosti od toga da li je podnosilac predstavke političar (poslanik) ili ne.

Stoga proizilazi da se obrazloženje zasniva na pretpostavci da sloboda govora političara uopšte, a naročito poslanika, mora biti šira od slobode govora „običnih ljudi”. Implicitna poruka koja se može izvući iz presude jeste da političke elite imaju posebnu ulogu u društvu i stoga mogu uživati šira prava.

Uopšte se ne slažem sa pristupom koji je usvojen u tom pogledu. Činjenica da je podnosilac predstavke političar i član Narodne skupštine potpuno je nevažna u ovom predmetu. Da je podnosilac predstavke bio osoba koja nije ni aktivna u politici, ni član izabranog tijela, ishod slučaja bi trebao da bude potpuno isti. Mogu li neke neugodne stvari reći samo neki, a ne svi?

S druge strane, saglasan sam da u nekim državama, opozicioni političari i poslanici mogu naročito biti mete vlasti. Jače prijetnje mogu opravdati posebna sredstva zaštite. Mogu postojati posebni pravni instrumenti u domaćem pravu, kao što je skupštinski imunitet, kako bi se poslanici zaštitili od proizvoljnog miješanja javnih vlasti. Ovi instrumenti, prije svega, štite ustavnu demokratiju i zakonodavno tijelo, a ne lične interese zaštićenih osoba. Oni su naročito potrebni za zaštitu govora koji je dio zvaničnih dužnosti u izabranom tijelu i koji mogu ostati nezaštićeni ustavnim pravima i međunarodnim instrumentima ljudskih prava. Oni zaustavljaju djelovanje vlasti, ali ne treba da prošire opseg sadržaja govora koji je zaštićen *Konvencijom*.

Snažnije prijetnje nijesu razlog - prema Konvenciji - da se političarima omogući širi opseg dozvoljenih iskaza u odnosu na one koji nijesu političari. Dovoljno je da isti opseg slobode bude - u slučaju poslanika - zaštićen određenim posebnim pravnim instrumentima uvedenim na domaćem nivou i prilagođenim potencijalnim prijetnjama.

9. Presuda sadrži, između ostalog, sljedeću izjavu (stav 78):

„On je samo otvorio pitanja koja su bila od opšteg interesa za javnu diskusiju, što je, po mišljenju Suda, uloga političara i poslanika, kao predstavnika biračkog tijela.”

Nijesam saglasan sa stavom iznesenim u drugom dijelu ove rečenice. S tim u vezi, saglasan sam sa domaćim sudom koji je izrazio sljedeće gledište (vidjeti presudu od 3. novembra 2009. godine, citiranu u stav 13, naglasak dodat):

„... **svaka osoba**, uključujući člana političke stranke, kao i [podnosioca predstavke], ima pravo da postavlja pitanja od javnog interesa, da kritikuje rad Vlade i izražava bojazni u pogledu nekoga ko je na najvišoj funkciji u izvršnoj vlasti.”

U ustavnoj demokratiji, svako može da započne javnu diskusiju o pitanjima od opšteg interesa. Konkretno, započinjanje javne diskusije o pitanjima od opšteg interesa je uloga svakog građanina koja spada u suštinu punog članstva u društvenoj zajednici.